

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

Richard Peet, İktidarın Coğrafyası, Küresel Ekonomi Politika Nasıl Yaratıldı?

Harun SEMERCİOĞLU*

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

İktidarın Coğrafyası, Küresel Ekonomi Politika Nasıl Yaratıldı?

Richard PEET

Ankara, Maki Basın Yayın, Şubat 2011, 311 Sayfa.

Harun SEMERCİOĞLU

Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Selçuk Üniversitesi, Konya.

E-Posta: harsem@selcuk.edu.tr.

ABD’de Clark Üniversitesinde coğrafya profesörü olan Richard PEET tarafından yazılan “İktidarın Coğrafyası, Küresel Ekonomi Politika Nasıl Yaratıldı?” başlıklı kitapta, güncel küresel ekonomi politikalarının hangi kurumlar tarafından, hangi ideolojik bağlılıklar çerçevesinde oluşturulduğu ve nasıl uygulandığı ele alınmaktadır. IMF, Dünya Bankası, G-7/8, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel ekonomi yöneticilerinin sistem içindeki rolleri ve diğer devletlere olan etkilerinin değerlendirildiği çalışmanın genelinde, yazarın kapitalist sistemi sorguladığı ve yeni-liberalizmin yoksulluğu ve gelir dağılımındaki adaletsizliği artırdığını vurguladığı görülmektedir. Ayrıca, kitapta mevcut küresel ekonomik yapıya alternatif olabilecek sistem ve uygulamalara da yer verilmiştir.

Eser, yedi bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde kavramsal çerçeve çizilerek, politik rejim, ideoloji, hegemonya gibi kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde, ekonomik iktidar kavramı üzerinden küresel risk yönetimi ve doğrudan yabancı yatırımlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, ekonomik kuramlar bağlamında ideolojik iktidarın coğrafyası tanımlanmıştır. Dördüncü bölümde, siyasi iktidarın oluşumu ABD ölçeğinde incelenmiş ve Washington Uzlaşısı’nın içeriğinden söz edilmiştir. Beşinci bölümde Güney Afrika bağlamında alt-hegemonya incelenmiştir. Altıncı bölümde ise Venezüella ve Bolivya örneğinde karşı hegemonya kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde, yeni-emperyalizm, yeni-muhafazakârlık ve yeni-liberalizm kavramları temel alınarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Yazar ilk bölümde, kavramsal çerçevenin çizilmesini müteakip, kurumlarca belirlenmiş yerleşik rasyonalite olarak anlaşılan düzenleme tarzı olarak “politika rejimini” tanımlanmaktadır. Ekonomiye yapılan ulusal, uluslararası ve uluslar üstü müdahalelerin kurumsal yapıları ve uygulanan politikaları geçerli kılma durumu ise “ekonomi politika rejimi” olarak adlandırılmaktadır (s.18-19). Kapitalist dünya tarihinde iki politik-ekonomik politika rejimi görüldüğünü ifade eden yazar bunların 1945-1973 arası döneme hâkim olan Keynesyen demokrasi ve 1980’den günümüze kadar gelen yeni-liberal demokrasi olduğunu iddia etmektedir. İki dönemin arasını ise geçiş dönemi olarak kabul etmektedir (s.20-21).

Keynesyenizm ile yeni-liberalizmin mukayese edildiği bu bölümde yazar, yeni-liberalizmin gelir dağılımındaki eşitsizliği artırdığını, aynı zamanda ekonomik büyümenin de bu dönemde yavaşladığını örneklerle ortaya koymaktadır. 1960 yılında dünyanın en zengin ülkelerinde yaşayan insanların yüzde 20'sinin geliri, fakir ülkelerde yaşayan insanların gelirinden 30 kat fazla iken, bunun 1997 yılında 74 katına ulaştığı, aynı şekilde OECD ülkelerinde 1961-1980 arası yıllık ortalama büyüme yüzde 3,5 iken, 1981-1999 arasında bunun yüzde 2 olarak gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu büyümenin Çin dışındaki gelişmekte olan ülkelerde yüzde 3,2 ve 0,7 olarak gerçekleştiği de belirtilmektedir (s.22).

Karl Marks'ın ideoloji kavramı üzerinde duran yazarın değerlendirmesiyle Marksist kuram egemen çıkarın sermayeye sahip olduğu için güçlü olan, üretken servet sahipliği olarak tanımlanan ve tipik olarak holdinglerin üst düzey yöneticisi ile hisse sahibi olan zenginlerin çıkarı olduğu ifade edilmiştir. Marksizm'de "sermayenin, ekonomik ve politik iktidarın temel kaynağı" olduğu belirtilmiştir (s.26).

Hegemonya kavramında Gramsci'nin yaklaşımının ortaya konarak siyasi kontrolün iki şekilde sağlanabildiğini, bunların birincisinin devletin baskı aygıtları olan, mahkemeler, güvenlik güçler vb. doğrudan fiziksel zor yoluyla oluşturduğu egemenlik, diğerinin ise; ideolojik kontrol ve fiziksel olmayan mecburiyetler aracılığıyla kurulan hegemonya olduğu açıklanmıştır. İlave olarak, Gramsci'ye göre; "düzenlenmiş kural"ın ortak akıl olarak toplumsallaşma yoluyla günlük hayatın her alanına yayıldığı belirtilmiştir (s.28).

Bu bölümün sonunda yazar, yaygın olarak kullanılan rasyonalitenin objektif olmadığını, iktidarın ve dünyayı yöneten ekonomik kurumlar tarafından yaratılan, onların çıkarlarına hizmet eden bir üretim tarzı olduğunu ifade etmiştir. Oluşturulan bu rasyonalite ve teorilerin, yüksek eğitimli uzmanlar, akademisyenler ve yöneticiler tarafından ifade edilmesiyle kabul gördüğünü ileri sürmüştür (s.32-35).

Sonrasında, "iktidarın coğrafyası" kavramıyla, iktidarı meydana getiren kurum kümelerinin bir iktidar merkezi oluşturduğunu, iktidar merkezlerinin üç türde sınıflandırılabileceği, bunların; ekonomik, ideolojik ve politik iktidar merkezlerinden meydana geldiği ifade edilmiştir (s.41). Modern dünyada politik, kültürel ve ekonomik kaynaklarla desteklenen fikirlerin bilimsellik kisvesi de giydirilerek ideolojik bir söylem haline gelerek yayıldığı vurgulanmıştır. Buna karşın, alt hegemonyacı merkezlerdeki söylemlerin, "iktidar etkileri" açısından içeriklerini yitirmiş olduğu belirtilmiştir (s.43).

İkinci bölümde; ekonomik iktidarı oluşturan unsurlar ve küresel ekonomik hareketler açıklanmıştır. Kapitalizmde, ekonomik iktidarın sermayeyi büyük ölçüde sahiplenmiş olan zenginler sınıfının elinde yoğunlaştığı, ekonomik iktidarı oluşturan küresel yatırımcıların hoşlanmadıkları bir politika rejimine veya politika önerisine razı olmayı açık bir biçimde ret ettikleri ileri sürülmüştür (s.51). Ekonomik bağımlılığın devletlerin ekonomik durumunu yakından etkilediği, ABD'deki bir faiz değişikliğinin doların küresel piyasada batmasına, bir başka ülkede yabancı sermayenin birden çekilerek borsasının ya da parasının büyük ölçüde değer kaybetmesine neden olabileceği ifade edilmektedir. Bu sebeple, yeni-liberal devletler, ABD, G-7/8, ekonomilerinin rayında gitmesi için finansal kurumları ve sistem bütünlüğünü desteklemek durumunda oldukları söylenmektedir (s.52).

"Küresel finans sermayesi"yle dünyanın başka yerlerinde daha yüksek oranlarda kar arayışına giren yatırım bankaları ve diğer finans kurumları kastedilmektedir (s.56). 2000'li yılların başında ABD'nin mal ve hizmet ticaretinin 4 trilyon dolar, menkul kıymet ticaretinin 15 trilyon dolar olduğu örnek verilerek finans sermayesinin etkisi ortaya konmuştur. Finans kapitalizmiyle, New York, Lond-

ra, Frankfurt, Tokyo vb. şehirlerde yer alan yönetim ve yönetim kurumlarıyla bağlantı halinde olan yatırım bankaları ve risk değerlendirme firmaları gibi kurumlara sağlanan büyük servet birikimlerinin yayılmasının gerçekleştiği belirtilmiştir (s.55).

Bölümün devamında, ABD finans sermayesinin tarihsel gelişimi özetlenmiştir. 1910'larda ortaya çıkan Fordizm, 1930'larda Keynesyen kuram ve 1945'lerde oluşan Keynesyen Fordizm'den söz edilmiştir (s.56-59).

Küresel finans kurumları, şirket genel merkezleri, menkul kıymetler borsaları ile dünya ekonomisinin şekillendiği New York, Londra, Tokyo gibi şehirlerde küresel sermayenin odaklandığı Wall Street'in sermaye piyasalarındaki önemi ve etkisi açıklanmıştır (s.61). Wall Street'teki Standart and Poors ve Moodys kredi derecelendirme şirketleri tarafından, dünya üzerindeki binlerce şirketin ve yüzden fazla devletin tahvil ve borçlarına değer biçilerek, küresel yatırımcıların kararlarına etki ettikleri belirtilmektedir (s.65).

Yazar, Washington - Wall Street-OECD - G 7/8'in güçlendirilmiş bir yeni-liberal siyasi sistemi kurduklarını, böylece küreselleşmeyi geliştirerek ABD'li şirketleri sanayi ürünlerinin müdahalesiz ticaretini ve sermaye hareketlerini örgütlediklerini ifade etmektedir (s.72).

Bölümün sonunda, Dünya Bankası'nın özelleştirme, özel sektör teşviki, yatırımın artırılması üzerinde durduğuna ve Dünya Ekonomik Forumunun hazırladığı küresel rekabet raporuyla büyüme sağlama potansiyelinin değerlendirildiğine vurgu yapılmıştır. New York merkezli Morgan Stanley adındaki yatırım bankacılığı firmasının ekonomik analizleri de küresel şirket ve yöneticilerine neler yapmak gerektiğini söyleyecek önemli bir aktör olduğu belirtilmiştir (s.74-75). Küresel sermaye yönlendiricilerinin etkisiyle yapılan doğrudan yabancı yatırımlar kavramı; "yabancı bir şirketin bir başka yerel yönetimde bulunan teşebbüse yaptığı uzun vadeli yatırım" olarak tanımlanmış ve çok uluslu şirketler tarafından yapıldığı ifade edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımın dünya çapındaki 70.000 çokuluslu şirkete ve 690.000 bağlı kuruluşa ait toplam stokun 9.000 milyar dolar olduğu belirtilmiş, en büyükleri olarak General Elektrik (ABD), Wadofone (İngiltere) ve Ford (ABD) sıralanmıştır (s.81). Yazar burada, ülkelerin doğrudan yabancı yatırımı daha cazip hale getirirken, bundan elde ettikleri karın çok büyük olmamasına rağmen, siyaset rejimlerini yeniden yapılandırdıklarını, buna karşılık doğrudan yabancı yatırımın gerçekleşmesinin çok uluslu şirketlerin bir ülkeden sadece menfaat sağlamayı umduğunun altını çizmiştir.

Üçüncü bölümde; ideolojik iktidarın belirli akademik çevreler tarafından oluşturulan bir ideoloji çerçevesinde hareket ettiği anlatılmaktadır (s.85-91). İktidarın gücünü aldığı temel kaynağın, ekonomi disiplini ile ilgili imgelem üzerindeki kontrol olduğu belirtilmektedir. Yazara göre, ekonomi teorisi kendini sınıf ve ulus çıkarlarına adanması anlamında ideolojiktir. Bu ideolojiyi oluşturan düşünceci, batı orijinli devletlerde, özellikle İngilizce konuşan yoğun nüfusun bulunduğu ülkelerde olduğu savunulmaktadır. Bu kapsamda rasyonalitenin, mantık, teknoloji, ahlak ve metotlu tecrübeden oluştuğu ifade edilmektedir (s.95). Yine, iktidar ideolojisinin alt yapısını ABD ile İngiltere üniversitelerinde oluştuğu belirtilmektedir. Bilimsel makalelerin % 95'inin İngilizce olarak yayımlandığı ifade edilerek, en saygın üniversiteleri olarak, Harvard (ABD), Yale (ABD) ve Princeton (ABD) üniversiteleri sıralanmaktadır (s.101-102).

Bölümün devamında, Keynesyen ekonomi ile yeni-liberal ekonominin tarihsel süreci inceleyerek bir kıyaslaması yapılmaktadır. Yazara göre; 1945'lerden sonra Keynesyen ekonomiden uzaklaş-

manın sonucu olarak gelir dağılımındaki uçurum artmış, zenginler daha zengin olmuş ve emekçilerin hakları azalmıştır (s.107-126).

Bölümün sonunda, yazar iktisadın burjuvaziye adanmış liberal bir ideoloji olduğunu iddia ederek, sadece belirli bir sınıfa hizmet ettiğini belirtmektedir. İktisadın fikren temelden değişim ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir (s.130-132).

Dördüncü bölümde siyasi iktidarın demokratik rejimlerde ABD örneğinde incelenerek, uzman düşünce kuruluşları sıralanarak, iktidarın amaçlarına hizmet edecek şekilde hareket ettikleri belirtilmiştir (s.142-146). Ayrıca, ABD Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı gibi kuruluşların yöneticilerinin biyografileri incelenmiştir (s.151-160).

Uluslararası finans kurumları olan IMF ve Dünya Bankasına, bölümün devamında yer verilmiştir. IMF'nin döviz kuru oranında değer kaybı tehlikesi yaşayan ülkelere, kısa vadeli faizle borç para vermek için kurulduğu, Dünya Bankasının ise altyapının geliştirilmesine yönelik krediler ve yoksulluk ile mücadele amacıyla hizmet verdiği belirtilmektedir. Yazara göre, söz konusu kuruluşların esas vurgularınının 1990'larda üçüncü dünya ülkelerindeki borç yönetimine kayması, borç yüklerini hafifletmeye bir etki yaratmamıştır. Bugün bu ülkelerde yaşayan 615 milyon insan günlük bir doların altındaki bir gelire yaşamaya çalıştıklarına dikkat çekilmiştir (s.162-165).

Bu bölümde, IMF ve Dünya bankasında çalışmış bir profesör olan Wiliamson'un 1989 yılında Washington Uzlaşısı (Konsensüsü) terimini ortaya koyduğuna yer verilmiştir. Bu tanımlamada, devletin rolünün yeniden değerlendirilmesi ve piyasanın rolünün genişlemesi ile daha açık ve rekabetçi bir ekonominin desteklenmesi hedeflendiği, bir başka unsurunun, uluslararası finansal kurumların desteği ile yapısal reformların gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (s.168-169). Washington Uzlaşısı'nda öngörülen yapısal tedbirlerin; mali disiplin, kamu giderlerinin azaltılması, vergi reformu, faiz oranları, rekabetçi döviz kuru, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımı önündeki engellerin kaldırılması, özelleştirme, ticaretin serbestleştirilmesi ve mülkiyetin korunması olduğu sıralanmıştır (s.170-172). Belirtilen yapısal reformların IMF tarafından ve diğer finans kurumları aracılığıyla dayatıldığı savunulmaktadır. Yazara göre, G-7/8 tarafından önerilen düzenlemeler küresel yoksulluğun yok edilmesini gizleyen bir emperyalizm gibi kullanılmaktadır (s.193).

Beşinci bölümde, Güney Afrika'da yoksulluğun giderilerek hızlı bir kalkınma yaratılacağı söylemi ile Mandela'nın ikna edilmesine ve yapısal reformların uygulanmasına yer verilmiştir (s.204-212). Dünya Bankası ve IMF'nin 1990'lı yıllarda burada yaptıkları detaylı incelemeler anlatılmıştır (s.214-215). Alt hegemonya olarak değerlendirilen Güney Afrika örneğinde müdahaleler sonrasında borç yükünün arttığı, buna paralel olarak halkın yüzde 70'inin şiddetli yoksulluk koşullarında yaşamaya devam ettiği, işsizliğin yüzde 30'lara çıktığı belirtilmiştir (s.219).

Yazar bu bölümün sonunda, küresel boyutta hegemonyacı ve bölgesel boyutta alt hegemonyacı güçlerin paralel şekilde hareket ettiğini, görünüşte saygınlık ve dürüstlük otoritesi havası veren bir söylemde birleştiklerini ifade etmiştir (s.228).

Altıncı bölümde, yeni-liberal küreselleşme karşıtı toplumsal hareketler ve Dünya Sosyal Forumu anlatılmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki yoksul insanları temsil eden ve küreselleşmeye karşı durarak gerçek, sosyal ve ekonomik alternatifler arayan Dünya Sosyal Forumunun küreselleşmenin en iyi örneği olduğu iddia edilmektedir (s.229). Söz konusu forum kapsamında, Brezilya'da 2005'te 150.000 katılımcının yer aldığı, 2006'da ise forumun birçok merkezde aynı anda düzenlendiği belir-

tilmiştir (s.230). Bu forumlarda yer alan, karşı hegemonyacı görüşler ve politikalar arayan katılımcılar genellikle aktivistler, şairler, müzisyenler ve aydınlardan oluştuğu ifade edilmektedir (s.233). Ayrıca, bölüm içinde Birleşmiş Milletlerin ajansları olarak BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ve BM Kalkınma Programı (UNDP) anlatılarak Kalkınmacı Sivil Toplum Örgütleri'nin (CARE, OXFAM vb.) fonksiyon alanları belirtilmiştir (s.233-246).

Aynı bölümde, küresel yeni-liberalizme en aktif muhalefetin Brezilya kırsalında, Boliviya'da ve Venezüella'da yapıldığı ifade edilmiştir. Venezüella örneğinde, Hugo Chavez'in iktidara gelişi ve ekonomik uygulamaları incelenmiş, alternatif entegrasyonun stratejik ana hatları sıralanmıştır (s.253-261). Boliviya'da ise MAS-Sosyalizm Hareketi'nin iktidarıyla çoğulcu, katılımcı ve temsili demokrasi-nin anlam kazandığı, toprak reformu ile çiftçilerin gözetildiği belirtilmiştir (s.265-270).

Bölümün sonunda, muhalif Chavez ve Castro gibi isimler hakkında batı medyasında "diktatör, dengesiz" gibi nitelermelerin yapılmakta olduğu, buna mukabil alternatif stratejilerin işe yaramadığı vurgusuyla yeni-liberalizmin övüldüğü anlatılmaktadır (s.272). Yazar, yoksulluğun sosyo-ekonomik yapıların dönüştürülmesi ve adaletin sağlanmasıyla azaltılabileceğini savunmakta, bir başka dünyanın peşinen dikkatli düşünmek yoluyla mümkün kılınabileceğini ifade etmektedir (s.273-274).

Son bölümde, üç yeni (neo) olarak, yeni-emperyalizm, yeni-muhafazakârlık ve yeni-liberalizm kavramları açıklanmıştır. Yazar burada, dünyanın oldukça dengesiz olan gidişatını ve çekişmeler yüzünden parçalanmış halini değişmeden sürdürmekte olduğunu ifade etmektedir (s.275-276). Dünyada 1990'lı yıllardan sonra yaşanan Irak ve Afganistan müdahalelerinin "Amerikan rüyasını" paylaşmak için düzenlenmesinin yeni-emperyalizm örnekleri olduğu savunulmuştur (s.277-278). Yeni-muhafazakârlık kapsamında, yazarın Kaplan ve Kristol'un 2003'te yayınlanan *Irak Üzerindeki Savaş Kitabı*'ndan aktardığına göre; dönemin başkanı Bush doktrininin, öncelik hakkı, rejim değişikliği ve üstünlük unsurlarından oluştuğu belirtilmiştir. ABD'nin bu doktrinde, dünyadaki tek süperi gücü olarak; "demokrasi, insan hakları ve silahlanmanın önlenmesi" söylemiyle hareket ettiği tespit edilmektedir (s.279).

Yeni-liberalizmin yaygınlaşmasında ise, Amerika ekonomisinin liberal kapitalizm ve serbest ticarete dair hükümlerinin en iyi model olarak kabul edilmesi ve ABD'nin bu ekonomik düzenin merkezinde olduğunun evrensel kabul gördüğü kaydedilmiştir (s.285). Ayrıca, yeni-liberal kalkınmanın orta sınıf zenginliğini adaletsizliğini artıracak şekilde parçalara ayırdığını, hatta Çin'in ihracat odaklı alternatif kalkınma siyasetini bile dışarıda bırakan ve sömürülen işçi ve köylünün her yıl gerçekleştirdiği 80.000 şiddet yanlısı protestoyla karşı karşıya kaldığını yazmaktadır. Üçüncü Dünya ülkelerinin, Küba gibi alternatif kalkınma rotası izlemeye kalktığına, ABD'nin lideri olduğu kapitalist dünyanın bu ülkelerin hükümetlerini devirmek ve ekonomilerini izole etmek için birçok gayrette bulunduğunu ileri sürmektedir (s.288-289). Dünya üzerinde Washington Uzlaşısının ülkelere verdiği zararlara bir tepki olarak, Latin Amerika'da yeni-liberalizmden nefret eden insanların neler yapabileceklerinin son dönemde görülmeye başlandığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda; kitlelerin eğitimi, yoksullara bakacak gönüllü ve bağımsız doktorlar, kar payını insanlara dağıtan şirketler, devlet destekli şirketler, evsizler için iskân alanlarına dönüştürülen golf sahaları vb. faaliyetler sıralanmıştır (s.289).

Yazar kitabın sonunda; karşı hegemonyacı siyasi yapılanmanın, dünya üzerindeki eşitliğe, sosyal adalet ile gerçek demokrasiye inanan ve insanoğlunun çok daha iyi bir dünya yaratma yolunda duyarlı davranabilecek tüm entelektüellerin düşünceleri ve kuramlarına layık olduğunu ifade etmiştir (s.289).